

Jure K. Čokl

Pojasnjena zgodba ikonične alpinistične fotografije

V steni Jalovca je Viktorja Žagarja fotografiral Janez Gartner

ČOKL Jure K., univ. dipl. kulturolog, doktorski študent zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, novinar, RTV Slovenija, Kolodvorska 2-4, SI-1000 Ljubljana. jure.cokl@gmail.com

796.52:77

77:929Gartner J.:Žagar V.

POJASNJENA ZGODBA IKONIČNE ALPINISTIČNE FOTOGRAFIJE

V steni Jalovca je Viktorja Žagarja fotografiral Janez Gartner

Člana Turistovskega kluba Skala Viktor Žagar in njegov soplezalec Janez Gartner sta leta 1939 v Hornovi smeri v Jalovcu posnela fotografijo, ki so jo zaradi spleta okoliščin pripisali Stanku Tominšku, legendarnemu slovenskemu alpinistu in gorskemu fotografu. Fotografija naj bi nastala v Severni triglavski steni. Po skoraj 80 letih je isto fotografijo s popolnoma drugimi podatki, zapisanimi na hrbtni strani, odkrila vnukinja Viktorja Žagarja Zala Žagar in začela preverjati dejstva, za katera je bila od nekdaj prepričana, da ne morejo biti napačna. Spodbudila je raziskavo, na podlagi katere je avtorju članka in njegovim sodelavcem uspelo potrditi domnevo o pravem avtorju fotografije ter plezalcu, ki je na njej. Članek govori o ozadju zmote, ki je pripeljala do napačnega zaključka glede avtorstva in kraja nastanka fotografije, ter skozi pripoved o raziskavi predstavi pripadnika predvojne generacije slovenskih alpinistov, ki sta bila do zdaj širši javnosti neznana. Članek skuša tudi opozoriti na dejstvo, da se podatki o zgodovinskem viru ali osebnosti včasih že zaradi malenkosti popolnoma spremenijo, kar z zgodovinskega vidika pomeni veliko škodo.

Ključne besede: Fotografija, alpinizem, gore, Viktor Žagar, Janez Gartner, Turistovski klub Skala

ČOKL Jure K., BA Culture Studies, doctoral student of history at the Faculty of Arts, University of Ljubljana, journalist, RTV Slovenija, Kolodvorska 2-4, SI-1000 Ljubljana. jure.cokl@gmail.com

796.52:77

77:929Gartner J.:Žagar V.

THE STORY OF AN ICONIC ALPINE PHOTOGRAPH EXPLAINED:

The photo of Viktor Žagar climbing Jalovec was taken by Janez Gartner

Viktor Žagar, a member of the Turistovski klub Skala climbing club, and his fellow climber Janez Gartner took a photograph while on the Horn route of Jalovec in 1939. By mistake, the authorship of the photograph was attributed to the legendary Slovene climber and mountain photographer, Stanko Tominšek. The photograph was believed to have been taken on the North Face of Triglav. Almost 80 years later, Zala Žagar, the granddaughter of Viktor Žagar, discovered that the information written on the reverse of this photograph was completely different. She began an attempt to verify facts that she had always considered accurate. She initiated an investigation that helped the author of the article and his colleagues confirm the assumption about the true author of the photo and the climber depicted in it. The article reveals how a mistake led to erroneous attribution of both authorship and the location where the photo was taken, at the same time presenting two members of the pre-war generation of Slovene climbers who had previously been unknown to the general public. On a side note, the article seeks to highlight how sometimes seemingly marginal factors can radically change a historical event or personality, causing significant damage from a historical standpoint.

Key words: Photography, Alpine climbing, mountains, Viktor Žagar, Janez Gartner, Turistovski klub Skala

Uvod

Leta 2018 je Zala Žagar med branjem monografije *Zgodovina slovenskega alpinizma* avtorjev Petra Mikše in Urbana Goloba zagledala fotografijo, za katero so tako ona kot njeni starši ves čas verjeli, da jo je posnel soplezalec njenega starega očeta Viktorja Žagarja, Janez Gartner.¹ Podatki, navedeni v knjigi, avtorstvo fotografije pripisujejo Stanku Tominšku, na njej pa naj bi bil Miha Potočnik. Posneta naj bi bila v Severni triglavski steni in ne v Hornovi smeri v Jalovcu, kakor so mislili. Zala se je odločila, da bo raziskala ozadje teh nasprotujočih si podatkov, pri čemer sem sodeloval tudi avtor članka. Izkazalo se je, da je prišlo do napake pri prepoznavanju vsebine in avtorjev fotografij, ki so bile zbrane v skladu Turistovskega kluba Skala. Ta je po požaru na sedežu Planinske zveze Slovenije (PZS) maja leta 1958 ostal neurejen. Po preverjanju vseh razpoložljivih informacij in virov smo sodelujoči organizirali tudi vzpon po Hornovi smeri v Jalovcu, kjer nam je uspelo posneti novo fotografijo na mestu, za katerega smo domnevali, da je tudi mesto nastanka fotografije iz *Zgodovine slovenskega alpinizma*. Na koncu smo to domnevo tudi potrdili. Na podlagi razpoložljivih virov smo predstavili dve možnosti, kako je prišlo do napake.

Razlogov, zaradi katerih lahko določene fotografije postanejo del kolektivne zavesti, je veliko. Včasih je to motiv, drugič posrečena kompozicija, tretjič tisto, kar se dogaja v ozadju fotografije, včasih celo tisto, kar se na fotografiji ni vidno. Skupni imenovalac tovrstnih fotografij je, da jih javnost zaznava kot simbol določenega časovnega obdobja, zgodovinskega dogodka ali zgodovinske osebnosti. Za lažjo predstavbo naj navedem nekaj svetovnih primerov, ki jih brez dvoma poznamo vsi – sprehod štirih članov skupine The Beatles čez znameniti Abbey Road,² kosilo delavcev na jeklenem konstrukcijskem tramu na vrhu nebotičnika³ ali razvijanje ameriške zastave na otoku Iwo Jima med II. svetovno vojno.⁴ Vse tri fotografije predstavljajo tako zgodovinsko obdobje kot tudi dogodke in osebnosti.

Vse tri fotografije so z vidika simbolike konkretnega zgodovinskega obdobja nesporno del kolektivne zavesti. Gre za pomemben segment zgodovine, ki ga nikakor ne smemo podcenjevati. Zato ne sme biti zanemarljivo niti avtorstvo teh fotografij, saj lahko z jasno določenim kontekstom fotografija zaradi tega dobi še dodatno razsežnost, ki pa je v primeru netočnih podatkov napačna ali le delna. Preverjati, ali so prav vse tovrstne fotografije urejene natančno in verodostojno, je seveda nemogoče, a vendar se včasih zgodi, da zgodba neke fotografije šele po dolгих letih dobi svoj pravi kontekst, ki pa ga po spletu samo malce drugačnih okoliščin mogoče ne bi nikoli poznali. Zgodba fotografije Viktorja Žagarja je tak primer.

Viktor Žagar

Viktor Žagar je bil strokovnjak za tekstil. Rodil se je 22. decembra 1906 v Št. Juriju⁵ očetu Andreju Žagarju in materi Franji Žagar, rojeni Pregelj. Poročil se je z Antonijo Žagar, rojeno Lipoglavšek. Najprej sta živela v Št. Juriju, nato pa sta se preselila v Škofjo Loko, kjer se jima je rodil sin Andrej. Iz Škofje Loke so se preselili v Litijo, tam je Viktor našel službo v Predilnici Litija. Leta 1955 se je družina zaradi Viktorjeve službe v Jugotekstil Impex preselila v Ljubljano, na Tugomerjevo ulico. Kot strokovnjak je veliko potoval, napisal je tudi *Strokovni priročnik*⁶ s tabelami in podatki o različnih vrstah tekstila. Od leta 1936 do leta 1941 je bil član škofjeloške podružnice Slovenskega planinskega društva, kjer je opravljal delo tajnika. Dejavni je bil tudi po II. svetovni vojni. Kot plezalec se je leta 1939 pridružil jeseniški podružnici Turistovskega kluba Skala in ostal njen član do leta 1941.⁷

Pri dokumentiranju svojih vzponov je bil izjemno natančen. Planinske dnevnike je pisal od leta 1937 do leta 1942, iz poznejšega obdobja je ostalo le nekaj neurejenih zapisov.⁸ Bil je tudi ljubiteljski fotograf – v relativno kratkem obdobju pred II. svetovno vojno in v njenem začetku je v gorah sam ali s soplezalcem Janezom Gartnerjem posnel več

¹ Janezu Gartnerju so rekli tudi Ivan.

² *Abbey Road*, Iain Macmillan, 1969.

³ *Lunch Atop A Skyscraper*, Charles C. Ebbets, Thomas Kelley in William Leftwich, 1932.

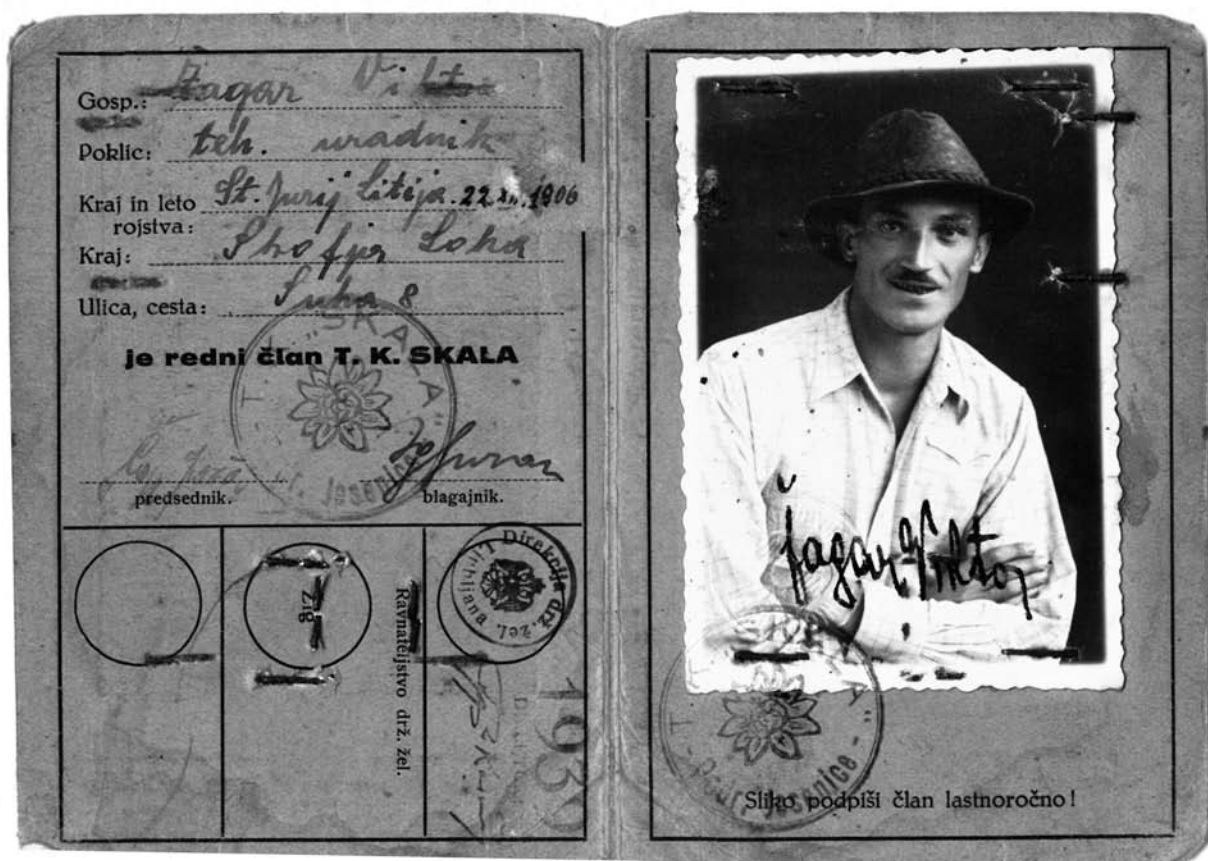
⁴ *Raising the Flag on Iwo Jima*, Joe Rosenthal/Associated Press, 1945.

⁵ Št. Jurij se danes imenuje Podšentjur pri Litiji.

⁶ Žagar, Viktor: *Strokovni priročnik*. Ljubljana: Jugotekstil Impex, 1967.

⁷ Podatki iz zbirke družine Žagar, kopije dokumentov hrani avtor članka.

⁸ Prav tam.



Viktor Žagar, članska izkaznica Turistovskega kluba Skala (Zbirka družine Žagar)

kot 700 fotografij, ki jih je natančno uredil in opremil z opisi in datumi v sedmih albumih. Albumi so urejeni filigransko – njegova pisava je namreč podobna tehnični pisavi in prav vse fotografije so urejene smiselno, tako da zaokrožujejo svojevrstna poročila o posameznih vzponih. Bil je tudi zbiratelj gorniške literature – v njegovem arhivu, ki ga hrani družina Žagar, je med drugim več kot 160 *Planinskih vestnikov* in 20 gornških knjig. Med njimi najdemo tudi prve izdaje nekaterih temeljnih del predvojne generacije alpinistov – Juliusa Kugyja, Mire Marko Debelak, Bogdana Breclja, Henrika Tume, Klementa Juga, Arnošta Brileja in drugih.⁹ Zbiral je še razglednice, zemljevide in različno strokovno in poljudno literaturo z drugih področij.

Glede na kratko obdobje pred II. svetovno vojno je bogat tudi njegov plezalni opus. V njegovih plezalnih dnevnikih najdemo opise številnih vzponov in sten, ki so v kontekstu predvojnega obdobja pomenile lep dosežek: Hudičev steber v Prisojniku,

Kaminsko varianto Severnega raza v Mali Mojstrovki, zahodno steno Bovškega Gamsovca, severno steno Škrlatice, severozahodno steno Kukove Špice, Slovensko in Nemško smer v Severni triglavski steni, celo vrsto zimskih vzponov na vrhove v Julijskih Alpah in v Karavankah, med njimi tudi na Triglav.¹⁰

Viktor Žagar je umrl leta 1975, star 68 let.¹¹ Alpinistovo gorniško zapuščino je shranil njegov sin Andrej, po Andrejevi smrti pa je prešla v last Zale Žagar, Viktorjeve vnukinje. Med zapuščino je tudi uokvirjena fotografija Viktorja Žagarja, ki je po besedah Zale Žagar od nekdaj visela v njihovi hiši.¹² Ta fotografija je raziskovalni predmet tega članka.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Prav tam.

¹² Pisna korespondenca z Zalo Žagar, zapis hrani avtor članka.

Janez Gartner

Janez Gartner se je rodil v številni družini v Dražgošah 9. februarja 1910. Obiskoval je Tehnično-strojno šolo v Ljubljani in se izšolal za diplomiranega strojnega tehnika. V Novem Sadu je obiskoval tudi letalsko šolo in postal vojni pilot. Pred II. svetovno vojno je bil zaposlen v Avtomontaži, med vojno pa v papirnici Vevče. Po koncu vojne se je zaposlil v Industrijskem biroju in z družino – z ženo Pavlo Gartner, rojeno Glavnik, in s tremi sinovi – zaživel v Ljubljani. Najprej so živeli na Titovi cesti (danes Dunajska), nato pa od leta 1956 v Šiški. Od hiše Žagarjevih so bili oddaljeni samo dve ulici. Janezova strast do fotografiranja gora je lepo vidna po motivih na njegovih fotografijah in domiselnih kadrih, ki jih je posnel. Po besedah njegovega sina Jančeta je imel dva fotografska aparata, kar je bilo v tistih časih veliko. Kot stalnemu soplezalcu Viktorja Žagarja lahko večino vzponov, ki jih je dokumentiral, pripišemo tudi njemu. Delovala sta kot uigran tandem – plezala sta skupaj, Janez je fotografiral, Viktor pa je fotografije in drugo dokumentacijo zbiral v albumih in vse ustrezno datiral. Iz arhivov družin Gartner in Žagar je vidno, da sta si alpinista redno dopisovala ter da je Janez Viktorju redno pošiljal razvite fotografije. Tudi Janez Gartner je bil član Turistovskega kluba Skala. Umrli je leta 1999.¹³



Janez Gartner, izkaznica Sportnega kluba Ilirija
(Zbirka družine Gartner)

Turistovski klub Skala med letoma 1939 in 1942

V času, ko sta bila Viktor Žagar in Janez Gartner dejavna v Turistovskem klubu Skala, je bil ta leta 1941 zaradi II. svetovne vojne tik pred razpadom. V letih pred tem je bil klub sicer v dobri kondiciji – bil je uveljavljen, v njem se je zbirala plezalna elita, njegova dejavnost je imela širok spekter dejavnosti: alpinizem, sankanje in smučanje, kulturo, fotografijo, markacijsko in graditeljsko dejavnost, reševanje in organizacijo predavanj.¹⁴ Turistovski klub Skala je bil v marsičem izjemno napreden – bil je nepolitična, demokratična in domoljubna organizacija, v katero niso sprejeli vsakogar. O tem govori tudi podatek, da je Slovensko planinsko društvo imelo leta 1931 približno 10.000 članov, Turistovski klub Skala pa le okoli 300.¹⁵ Za razumevanje natančnosti opisovanja vzponov Viktorja Žagarja in Janeza Gartnerja je pomemben podatek, da so imeli skalaši (člani TK Skala) tako imenovane turne kontrolne pole, na katere so zelo natančno vpisovali svoje vzpone in druge dosežke. Pole so bile javno dostopne, kar pomeni, da so vzbujale tekmovalni duh, hkrati pa so bile izpostavljene preverjanju tistih, ki so jih prebirali.¹⁶ Člani TK Skala so veljali za elito tudi glede moralne neoporečnosti – za vstop v klub je moral novi član predložiti garancijska podpisa dveh starejših članov in prestati pol leta trajajočo poskusno dobo. Neprimerno vedenje, nespoštovanje planinske etike in nedelavnost so bili kaznovani z izključitvijo iz kluba.¹⁷ Po vsem naštetem je težko dvomiti o natančnosti in verodostojnosti tistega, kar je zapisano v dnevnikih vzponov Viktorja Žagarja.

Turistovski klub Skala so razpustili leta 1941, ko so ob začetku II. svetovne vojne iz Rima prejeli zahtevo, naj sodelujejo s sorodnimi italijanskimi klubi ali prestopijo k italijanskemu Clubu Alpino Italiano. Namesto tega so se skalaši na pobudo tajnika Edija Keržana odločili za izstop iz kluba, zato ga je morala italijanska oblast razpustiti.¹⁸ Viktor Žagar je bil glede na podatke iz dnevniških vpisov in iz članske izkaznice član kluba vse do njegovega

¹⁴ Mikša, Peter. *Gradnik, Elizabeta: Trden kakor Skala*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2017.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Prav tam.

¹³ Zbirka družine Gartner.

razpada.¹⁹ Viktorjevo natančno dokumentiranje, fotografranje in opisovanje vzponov popolnoma ustrezajo skalaški miselnosti.

Pobuda za raziskavo

Leta 2013 sta Peter Mikša in Urban Golob izdala monografijo *Zgodovina slovenskega alpinizma*.²⁰ Na strani 38 je Zala Žagar zagledala fotografijo, na kateri je bil po njenem prepričanju njen ded Viktor Žagar. A podatki o avtorju fotografije v knjigi govorijo drugače: »Miha Potočnik v kaminih Slovenske smeri v severni triglavski steni. Foto: Stane Tominšek.«²¹ Avtor fotografije, ki jo hrani Slovenski planinski muzej, naj bi bil torej Stanko Tominšek. Zala Žagar je želela izvedeti, kdo je v resnici avtor fotografije in kdo je na njej, zato se je odločila za raziskavo, ki bi prinesla čim bolj zanesljiv odgovor na to vprašanje.

Raziskava je temeljila na preverjanju dejstev, ki so bila na voljo. Iskali smo dve vrsti dejstev: tista, ki govorijo v korist domnevi, da je fotografija nastala v Slovenski smeri²² v Severni triglavski steni in da je njen avtor Stanko Tominšek, na fotografiji je Miha Potočnik, druga domneva pa je bila, da je na fotografiji Viktor Žagar, njen avtor pa eden izmed njegovih soplezalcev. Raziskavo smo začeli jeseni leta 2018, kmalu zatem, ko je Zala Žagar pridobila prvo mnenje, ki je govorilo v korist domnevi, da je na fotografiji Viktor Žagar. Gorski reševalec in poznavalec Julijskih Alp Juš Avguštin je s fotografije razbral, da na njej ne more biti kamin v Slovenski smeri v Severni triglavski steni, ampak da gre za kamin pod tako imenovanim Kegljščem v Hornovi smeri²³ v Jalovcu.

Argumenti v korist avtorstva Stanka Tominška

Fotografija, o kateri pišem v članku, je shranjena v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani. Med

pregledom arhiva, kar so nam prijazno omogočili v muzeju, smo na hrbtni strani fotografije našli zapis: »V 'slovenskih kaminih' sev. Triglavske stene – Miha Potočnik'. Foto: dr. Stane Tominšek. 5.13.1«



Fotografija, ki s pripisom na hrbtni strani napačno locira kraj in plezalno-fotografski tandem.
(Slovenski planinski muzej)

Informacija na hrbtni strani fotografije razkriva, da je bila fotografija pregledana ter da je strokovni sodelavec Slovenskega planinskega muzeja, France Malešič,²⁴ na podlagi razpoložljivih podatkov

¹⁹ Podatki iz arhiva družine Žagar, kopije dokumentov hrani avtor članka.

²⁰ Mikša, Peter. Golob, Urban: *Zgodovina slovenskega alpinizma*. Ljubljana: Friko, 2013.

²¹ Prav tam.

²² Slovenska smer (III/II–III, 750 m, prvi preplezal Ivan Berginc – Štrukelj).

²³ Hornova smer (IV+/II–III, 400 m, prvi preplezal Ferdinand Horn leta 1909).

²⁴ France Malešič se je rodil 9. maja 1944 v Ljubljani. Obiskoval je gimnazijo v Kamniku in se leta 1963 vpisal na Medicinsko fakulteto Univerze v Ljubljani. Maja 1971 je promoviral kot splošni zdravnik in se po zdravniškem stažu zaposlil v Mestni otroški bolnišnici v Ljubljani. Jeseni leta 1959 se je priključil telovadnemu društvu v Mekinjah in nato novoustanovljeni kamniški taborniški Četi bistriških gamsov. Leta 1965 se je vključil v Alpinistični odsek Planinskega društva Kamnik in leta 1968 v postajo Gorske reševalne službe v Kamniku. Leta 1969 je postal član Komisije za alpinizem pri Planinski zvezi Slovenije in bil do leta 1990 zadolžen za vzgojno literaturo. France Malešič je leta 1975 opravil prvi tečaj za zdravnika reševalca letalca in bil do leta 1999 v skupini zdravnikov, ki so reševali s helikopterjem. V prostem času se je ukvarjal tudi z raziskovanjem, objavljanjem raziskovalnih rezultatov v knjigah, člankih, predavanjih, zlasti s področja pediatrije, alpinizma, gor-

na njej prepoznal Miha Potočnika. Med obiskom Franceta Malešiča na njegovem domu nam je ta pojasnil, da je šlo za izjemno obsežno delo, ki so ga opravljali več let in je zahtevalo ogromno pregledovanja in primerjanja fotografij, katerih podatki so bili znani, s tistimi, o katerih je bilo znanega malo ali nič. Razlog, da so morali avtorstvo fotografij ugotavljati na tak način, je bil požar, ki je leta 1958 izbruhnil na sedežu PZS na Likozarjevi cesti v Ljubljani. Ogenj je skoraj popolnoma uničil ves njen arhiv,²⁵ v katerem je bil tudi sklad Turistovskega kluba Skala. France Malešič je v korist domnevi potrdil, da je imel Stanko Tominšek, ki je bil najpogostejši soplezalec Mihe Potočnika, tudi med težjimi vzponi s seboj vedno fotografski aparat. Prav to lahko preberemo tudi na spletni strani gorenjci.si.²⁶ V korist tej domnevi govori še ena fotografija iz zbirke Evgena Lovšina, ki jo hrani Slovenski planinski muzej in jo je ravno tako prepoznal dr. France Malešič – na njej vidimo Stanka Tominška v Severni triglavski steni, kot avtor fotografije pa je naveden Joža Čop. Napis na njeni hrbtni strani razkriva naslednje podatke: '«V Triglavski steni dr. Stanko Tominšek (foto: Joža Čop) 5.15.370 Iz zbirke Evgena Lovšina»

Motiv je podoben tistemu na fotografiji, ki je bila predmet raziskave. Dr. Malešič nam je pojasnil, da so bile fotografije iz sklada Turistovskega kluba Skala, ki ga je hranila PZS in je pogorel leta 1958, po požaru zbrane v nekaj škatlah, vendar so bile med seboj popolnoma premešane. Bilo jih je toliko, da je bilo nemogoče z gotovostjo potrditi avtorstvo vseh fotografij in oseb na njih. Pričujoči fotografiji sta bili v isti škatli, zato je bilo smiselno sklepati, da sta del iste zbirke oziroma, da spadata v isti album. Drugih podatkov, ki bi govorili v korist avtorstva Stanka Tominška, nismo našli.



Stanko Tominšek (Slovenski planinski muzej)

Če po vrsti pregledamo navedene argumente, je očitno, da je le malo takih, s katerimi bi lahko z gotovostjo potrdili avtorstvo Stanka Tominška. Fotografija, ki je nastala v Severni triglavski steni in naj bi jo posnel Joža Čop, precej očitno kaže popolnoma drugo mesto, kot fotografija, katere avtorstvo smo ugotavljali. Že ob površnem pregledu se vidi, da je melišče na fotografiji Joža Čopa na levi strani, medtem ko je na drugi fotografiji, na kateri naj bi bil prav tako Miha Potočnik, videti obrise stene na desni strani. Če bi bila fotografija – glede na podatke iz knjige *Trden kakor Skala* – posneta v »kaminih v Slovenski smeri«, kar je tudi glede na vpis na hrbtni strani fotografije, ki jo hranijo v Planinskem muzeju, prepisano netočno, bi moralo biti melišče (ali morda stena) ravno tako na levi, ne na desni strani fotografije. Dejstvo, da se je Stanko Tominšek veliko ukvarjal z alpinističnimi fotografijami, ne more biti zadosten argument v korist njegovega avtorstva. Da se je fotografija znašla v skladu TK Skala, pa je logično, saj so bili njeni člani tako Tominšek in Potočnik kot tudi Gartner in Žagar.

Ob zaključku tega poglavja dodajam še ugotovitev, da te fotografije ni v knjigi Mihe Potočnika

niške in kulturne zgodovine, etnologije, z urejanjem del in mentorstvom posameznim raziskovalcem in avtorjem (vir: priloga k obrazložitvi za podelitev zlatega priznanja Občine Kamnik dr. Francetu Malešiču).

²⁵ Škodič, Dušan: *Kako smo pogoreli: 60-letnica požara prostora PZS. Uradna spletna stran PZS, pridobljeno 22. 10. 2019. Povezava: <https://www.pzs.si/novice.php?pid=12529>.*

²⁶ *Spletna stran gorenjci.si, pridobljeno 22. 10. 2019. Povezava: <http://www.gorenjci.si/osebe/tomin%C5%A1ek-stanko/1467/>.*

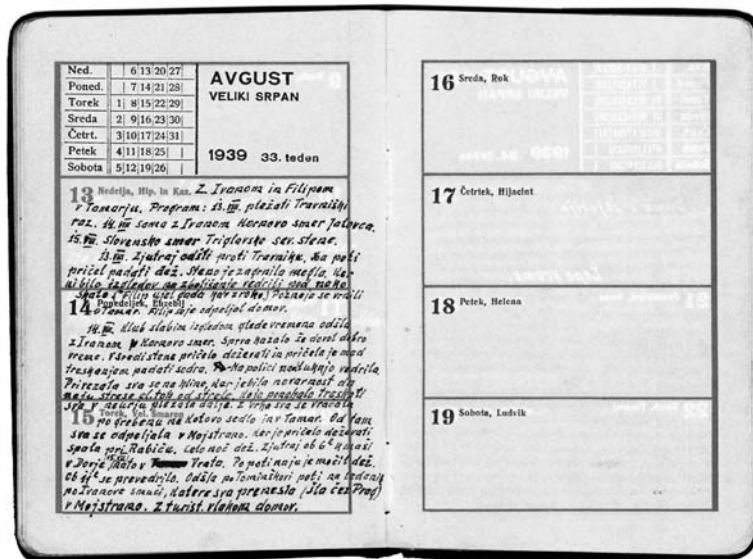
Posušeni rožmarin,²⁷ čeprav je na njeni naslovnici fotografija Stanka Tominška. Taka fotografija bi, če bi bilo avtorstvo dokazano, skoraj zagotovo našla prostor v tej knjigi. Med raziskavo nismo mogli na noben način priti v stik s sinom Miha Potočnika, Mihom Potočnikom mlajšim, ki bi lahko navedeno potrdil ali zanikal.

Argumenti v korist avtorstva Janeza Gartnerja

Viktor Žagar je skoraj izključno plezal z Janezom Gartnerjem, ki ga je spoznal leta 1936 na svoji prvi gorski turi. Njegova prva gorska tura – takrat so tako imenovali vzpone – je bil vzpon na Škrlatico po markirani poti. Vrha zaradi slabega vremena ni dosegel. Ravno tako ga ni dosegel Janez, ki ga Viktor omenja kot osebo, s katero sta pozneje postala dobra prijatelja ter plezalna naveza. Tudi on je imel tisti dan svojo prvo plezalno turo. Srečala sta se na poti proti Krnici vsak s svojo družbo.²⁸ Janez Gartner je bil ljubiteljski fotograf, ki se je tako kot Stanko Tominšek ukvarjal z gorniško fotografijo. Svoj fotografski aparat, kar je bilo takrat velika redkost, je imel ves čas pri sebi. Njegove fotografije žal niso bile tako vestno urejene, kakor jih je imel urejene njegov so-plezalec in prijatelj Viktor Žagar, vendar pa jih je skrbno žigosal in razvite pošiljal Žagarju. Ta jih je potem vstavil v albume in sproti datiral.²⁹

V planinskem dnevniku Viktorja Žagarja najdemo zapis, ki je datiran s 14. avgustom leta 1939: »14. VIII. Klub slabim izgledom glede vremena odšla z Janezom v Hornovo smer. Sprva kazalo še dovolj dobro vreme. V sredi stene pričelo deževati in pričela je med treskanjem padati sodra. Na polici nad luknjo vedrila. Privezala sva se na kline, ker je bila nevarnost, da naju strese el. tok od strele. Ko je ponehalo treskati sva v neurju plezala dalje. Z vrha sva

se vračala po grebenu na Kotovo sedlo in v Tamar. Od tam sva se odpeljala v Mojstrano. Ker je pričelo deževati spala pri Rabiču. Celo noč dež. Zjutraj ob 6h k maši v Dovje (15. VIII), nato v Vrata. Po poti naju je močil dež. Ob 11h se prevedrilo. Odšla po Tominškovi poti na ledenik po Ivanove smuči, katere sva prenesla (šla čez Prag) v Mojstrano. Z turist. vlakom domov.«³⁰



Zapis v planinskem dnevniku Viktorja Žagarja (Zbirka družine Žagar)

Sam zapis brez fotografije oziroma fotografij seveda ne pove dovolj za zaključek, da je bila fotografija narejena pod tako imenovanim Kegljščem v Hornovi smeri, čeprav so oblika skal in položaj gora v ozadju na fotografiji taki, kakršni so na tem mestu še danes. Vendar se datum popolnoma uje ma s fotografijami v albumu Viktorja Žagarja, ki so datirane s prav tem dnevom, torej s 14. avgustom 1939.

Zgovoren je tudi pripis k fotografijam: »V severozahodni steni Jalovca (neurje z dežjem in točo) 14. VIII.39.«³¹

Na naslednji strani albuma najdemo fotografijo, katere poreklo raziskujemo, in enak pripis, kot je na prejšnji strani. Prav ta fotografija pa se pojavi še v enem albumu, ki je bil last Viktorja Žagarja, in tudi na tem mestu je datirana s 14. avgustom 1939. Na

²⁷ Potočnik, Miha: *Posušeni rožmarin: spomini*. Ljubljana, Planinska zveza Slovenije, 1996.

²⁸ Podatki iz zbirke družine Žagar, kopije dokumentov hrani avtor članka.

²⁹ Prav tam.

³⁰ Podatki iz arhiva družine Žagar, kopije dokumentov hrani avtor članka. Prepis je dobeseden.

³¹ Prav tam.

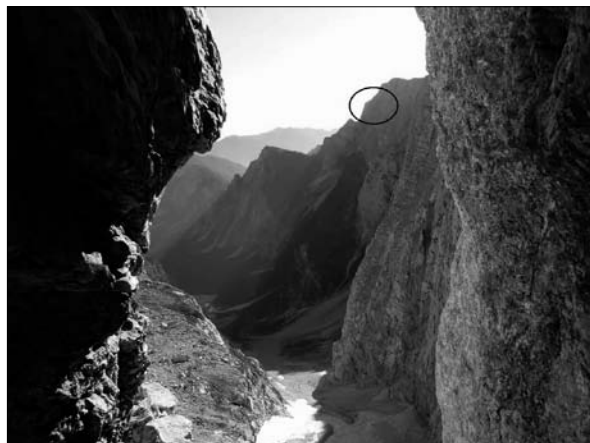


Iz fotografskega albuma Viktorja Žagarja (Zbrika družine Žagar)

tej strani je pripis, ki namiguje na možnost, kako se je lahko zgodilo, da je bila ta fotografija pripisana Stanku Tominšku in Mihi Potočniku, vendar več o tem pozneje.



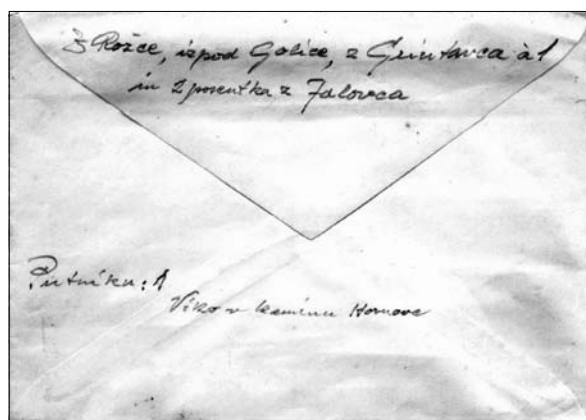
Fotografija iz albuma Viktorja Žagarja s pripisom »v steni 14. VIII.39« (Zbirka družine Žagar)



Sodoben posnetek z označenim mestom, ki je viden na fotografiji, ki smo jo raziskali. (foto: Juš Avguštin)

Vrnimo se k fotografiji iz albuma Viktorja Žagarja. Če primerjamo ozadje fotografije, je kljub slabemu vremenu, o katerem govori Viktor Žagar v planinskem dnevniku, lepo viden del vrhov in stene na desni strani, kar pritrjuje domnevi, da gre za Hornovo smer, in ne za Severno triglavsko steno. Še toliko bolj, če primerjamo fotografijo Juša Avguština s fotografijo iz arhiva družine Žagar.

Zala Žagar je obiskala tudi Jančeta Gartnerja, sina pokojnega Janeza Gartnerja, soplezalca Viktorja Žagarja. Ta je očetovo zbirko gorskih fotografij po njenem pregledu in pregledu strokovne sodelavke Slovenskega planinskega muzeja in kustosinje za planinstvo Saše Mesec skoraj v celoti podaril muzeju. Med pregledom je Zala Žagar našla prazno ovojnico, na kateri je s svinčnikom napisano »Viko v kaminu Hornove«. Fotografij v njej ni bilo, ni pa težko uganiti, za katere fotografije gre, kar nam je potrdil tudi Janče Gartner. Potrdil je tudi domnevo, da je avtor omenjenih fotografij v dnevniku Viktorja Žagarja, o katerih pišem, njegov oče Janez Gartner.



Kuverta, v kateri je bila prvotno hranjena identificirana fotografija (Zbirka družine Gartner)

Da bi prišli do neizpodbitnega zaključka, da res gre za Hornovo smer in da je dejansko bila posneta v kaminu pod tako imenovanim Kegljščem, smo »kabinetno« metodo raziskovanja dopolnili še z raziskavo na terenu – odpravili smo se na Jalovec z načrtom, da posnamemo čim bolj podobno fotografijo, kot je tista, za katero smo domnevali, da je na njej Viktor Žagar.

Rekonstrukcija fotografije v Hornovi smeri

Naš namen je bil preplezati Hornovo smer in v njej poiskati mesto, za katero smo domnevali, da je mesto nastanka fotografije Viktorja Žagarja ter tam posneti podobno fotografijo. Potem ko smo preverili vse razpoložljive vire, ki bi lahko razkrili pravo ozadje legendarne fotografije, smo 11. avgusta 2019 organizirali tudi vzpon po Hornovi smeri v Jalovcu. Udeleženci smo bili trije – poleg avtorja članka še alpinistična inštruktorica Marta Krejan Čokl, ki je poskrbela za varnost pri vzponu, zagotovila ustrezno opremo ter vodila vzpon, in gorski reševalec in poznavalec Julijskih Alp, Juš Avguštin, ki je avtor nekaterih fotografij v tem članku in je ves čas raziskave sodeloval tudi kot strokovni sodelavec. Vzpon je potekal usklajeno in brez posebnosti, žal pa nam vreme ni dopustilo, da bi preplezali celotno smer. Po fotografitanju v kaminu pod Kegljščem, se je vodja vzpona Marta Krejan Čokl zaradi nenadnega poslabšanja vremena odločila, da se zaradi varnosti spusti nazaj pod Jalovčevo steno in vrnemo v dolino.

Pogled iz kamina, kjer smo nameravali posneti fotografijo, je takoj razkril podobnost okolice s tisto na fotografiji, ki naj bi jo posnel Janez Gartner. Preden smo se lotili fotografitanja, smo porabili veliko časa za vse varnostne ukrepe, dolgo je trajalo tudi to, da smo našli podobni kot, pod katerim je verjetno nastala izvirna fotografija, ter položaj, iz katerega je bila posneta. Na fotografiji je vidno, da plezalec zabija klin. Tega nismo našli, kar je razumljivo, saj ne moremo vedeti, ali ga je plezalec, ki je plezal kot drugi, izbil, preden je nadaljeval plezanje. Od fotografitanja Viktorja Žagarja na predvidoma istem mestu je minilo samo tri dni manj kot 80 let, kar pomeni, da je svoje naredila tudi narava – podori, led in voda spreminjajo podobo naših gora, a vendar ne toliko, da nam na koncu ne bi uspelo tako rekoč v celoti posneti zelo podobne fotografije, kar je predstavljalo tudi sklepni del raziskave. Ko smo v kaminu primerjali položaj, v katerem je stal Juš, s tistim, ki je na izvirni fotografiji, dvoma pravzaprav ni bilo več. Našli smo rojstni kraj legendarne fotografije, ki simbolično predstavlja celotno generacijo slovenskih alpinistk in alpinistov generacije pred II. svetovno vojno. Tako smo dobili še zadnjo potrditev domneve, da je fotografijo 14. avgusta 1939 v resnici posnel Janez Gartner, na njej pa je Viktor Žagar.



Leta 2019 v steni na sledi nastanka posnetka iz 1939.
(foto: Jure K. Čokl)



Po osemdesetih letih poskus ponovitve fotografitanja
(foto: Marta Krejan Čokl)

Kako je lahko prišlo do pomote?

Na podlagi zbranih podatkov obstajata dve domnevi, kako je lahko prišlo do pomote, zaradi katere je 80 let veljalo, da je avtor fotografije Janeza Gartnerja Stanko Tominšek. Katera je pravilna, niti ni pomembno in ne spremeni rezultata te raziskave, kaže pa na to, kako malo je treba, da se zgodovinski podatki po golem naključju spremenijo do te mere, da na koncu govorijo popolnoma drugačno zgodbo od tiste, ki se je v resnici zgodila.

Prva domneva izhaja iz dejstva, da sta leta 1939 Viktor Žagar in Janez Gartner plezala v Severni triglavski steni³² in tam posnela fotografije, izmed katerih sta dve na prvi pogled zelo podobni Gartnerjevi fotografiji Žagarja iz Hornove smeri. Na prvi fotografiji pleza Viktor Žagar, oblečen skoraj identično kot na fotografiji iz Hornove smeri, na drugi pa Janez Gartner.

Najzgovornejši je pripis k fotografijama v albumu Viktorja Žagarja: »V triglavski severni steni (kamini) 27. VIII.39«

Fotografija, na kateri je Janez Gartner, je tako podobna fotografiji Miha Potočnika, ki jo je prav tako v Severni triglavski steni posnel Joža Čop, da je bila ob pomanjkanju podatkov napaka skoraj neizogibna. Če temu dodamo še Žagarjev pripis k fotografiji, ki je po vsej verjetnosti identičen tistemu iz sklada TK Skala, ki je zgorel v požaru, je popolnoma jasno, zakaj je bilo avtorstvo pripisano Stanku Tominšku, slika pa postavljena v kamine v Severni triglavski steni oziroma celo v Slovensko smer v tej steni.

Plezalca na Gartnerjevi fotografiji se ne da prepoznati, pripis pa je skop, piše le »v steni«, kar je najpogostejše in splošno sprejeto poimenovanje Severne triglavske stene. Pregledovalec nikakor



³² Podatki iz arhiva družine Žagar, kopije dokumentov hrani avtor članka.

Zelo podobna situacija iz Severne triglavske stene, 1939. (Zbirka družine Žagar)

ni mogel sklepati, da ne gre za Severno triglavsko steno, ampak za steno Jalovca, sploh glede na to, da je bila fotografija v isti škatli kot veliko fotografij Stanka Tominška, prav tako narejenih v Severni triglavski steni. Druga domneva je, da Viktorja Žagarja in Janeza Gartnerja tisti, ki so pregledovali gradivo, zelo verjetno niso poznali, medtem ko sta Tominšek in Potočnik zaradi svojega velikega prispevka k slovenskemu alpinizmu zelo znani osebnosti in jima je bilo delo lažje (in bolj logično) pripisati. Morda drži oboje.

Zanimivo bi bilo ugotoviti, kako se je ta fotografija znašla v skladu TK Skala in kako to, da ni bilo na hrbtni strani pripisa o avtorstvu. Najverjetneje jo je tja prinesel ali poslal Janez Gartner kot avtor. Fotografija ali fotografije so bile najverjetneje v ovojnici, ki se je med požarom ali že prej izgubila. Najbrž je bil na njej ali na papirju poleg fotografij zapis, ki bi dilemo lahko rešil, še preden je do nje sploh prišlo.

Zaključek

Ne Janez Gartner ne Viktor Žagar nista nikoli izvedela, kaj se je dogajalo s fotografijo, na kateri sta ovekovečila in v kolektivni spomin zarisala ikonično podobo predvojne generacije alpinistov. Fotografija je tako živela dvojno življenje – njena povečana kopija je visela v hiši Viktorja Žagarja, njen izvirnik pa med fotografijami Janeza Gartnerja. V tem kontekstu je bila in bo še naprej predvsem spomin na dva očeta in stara očeta ter na čas, v katerem sta živela. V nekem drugem kontekstu pa je po spletu okoliščin ista fotografija zaznamovala celo generacijo, našla pot celo na naslovnico knjige *Trden kakor Skala* in spodbudila številne fotografe, da so posnemali ta motiv. Zdaj, 80 let pozneje, ne bo nič drugače, le da sta se oba konteksta zlila v enega samega in da je fotografija dobila tudi zgodbo, ki sicer zaradi spleta drugih okoliščin najbrž ne bi bila nikoli povedana.



Viktor Žagar (Zbirka družine Žagar)

Viri in literatura

Arhivski viri:

Zbirka družine Gartner
Zbirka družine Žagar
Zbirka Slovenskega planinskega muzeja,
Mojstrana

Ustni viri:

Avguštin, Juš (2019)
Gartner, Janče (2019)
Malešič, France (2019)
Žagar, Zala (2019)

Literatura:

Mikša, Peter. Golob, Urban: *Zgodovina slovenskega alpinizma*. Ljubljana: Friko, 2013.
Mikša, Peter. Gradnik, Elizabeta: *Trden kakor Skala*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2017
Potočnik, Miha: *Posušeni rožmarin: spomini*. Ljubljana, Planinska zveza Slovenije, 1996.
Žagar, Viktor: *Strokovni priročnik*. Ljubljana: Jugotekstil Impex, 1967.

Spletne strani:

Wikipedia, geslo 'Abbey Road', pridobljeno 23. 10. 2019, povezava: https://en.wikipedia.org/wiki/Abbey_Road.
Wikipedia, geslo 'Lunch atop a Skyscraper', pridobljeno 23. 10. 2019, povezava: https://en.wikipedia.org/wiki/Lunch_atop_a_Skyscraper.
Wikipedia, geslo 'Raising the Flag on Iwo Jima', pridobljeno 23. 10. 2019, povezava: https://en.wikipedia.org/wiki/Raising_the_Flag_on_Iwo_Jima.
Plezanje.net, geslo 'Hornova smer', pridobljeno 20. 10. 2019, povezava: <http://www.plezanje.net/climbing/db/showRoute.asp?route=11039>.
Plezanje.net, geslo 'Slovenska smer', pridobljeno 20. 10. 2019, povezava: <http://www.plezanje.net/climbing/db/showRoute.asp?route=6137>.
Gore-ljudje.net, Priloga k obrazložitvi za podelitev zlatega priznanja Občine Kamnik dr. Francetu Malešiču, pridobljeno 19. 10. 2019,

povezava: <https://www.gore-ljudje.net/novosti/74597/>.

Škodič, Dušan: *Kako smo pogoreli: 60-letnica požara prostorov PZS*. Uradna spletna stran PZS, pridobljeno 22. 10. 2019. Povezava: <https://www.pzs.si/novice.php?pid=12529>.
Gorenjci.si, geslo 'Stanko Tominšek', pridobljeno 22. 10. 2019, povezava: <http://www.gorenjci.si/osebe/tomin%C5%A1lek-stanko/1467/>.

Zusammenfassung

DIE RICHTIGGESTELLTE GESCHICHTE EINER IKONISCHEN ALPINISTISCHEN FOTOGRAFIE

In der Wand des Jalovec wurde Viktor Žagar von Janez Gartner fotografiert

Im Jahr 2018 erblickte Zala Žagar beim Lesen der Monografie *Zgodovina slovenskega alpinizma* [Geschichte des slowenischen Alpinismus] von Peter Mikša und Urban Golob eine Fotografie, von der sie und ihre Eltern immer geglaubt hatten, dass sie von Janez Gartner, dem Mitkletterer ihres Großvaters Viktor Žagar, gemacht worden war. Die im Buch angeführten Daten schreiben die Autorenschaft der Fotografie nämlich Stanko Tominšek zu, und abgebildet ist angeblich Miha Potočnik. Das Foto soll in der Nordwand des Triglav aufgenommen worden sein und nicht in Richtung Hornweg am Jalovec, wie die Angehörigen Žagars dachten. Da Zala Žagar im Familienarchiv genügend Daten hatte, die auf die Autorenschaft von Janez Gartner, dem Mitkletterer ihres Großvaters, wiesen, entschloss sie sich, den Hintergrund dieser sich widersprechenden Angaben zu erforschen, wobei auch der Autor des vorliegenden Beitrags mitwirkte. Die Untersuchung basierte auf einem Vergleich der Argumente, die die These von der Autorenschaft Janez Gartners stützen, mit jenen Argumenten, die zugunsten der Annahme sprechen, dass Stanko Tominšek der Autor der Fotografie ist. Für die Annahme der Autorenschaft des letztgenannten sprach lediglich das Argument, dass der berühmte slowenische Alpinist Stanko Tominšek ebenfalls eine große Zahl ähnlicher Fotografien gemacht hat und dass man aus Fotografien, die vor einem Feuer im Jahr 1958 gerettet wurden, den Schluss ziehen

konnte, dass auf der Fotografie sein Mitkletterer Miha Potočnik abgebildet ist. Auf der anderen Seite gab es viele Argumente, die die Annahme der Autorenschaft Janez Gartners stützten – der genau aufgezeichnete Aufstieg im Klettertagebuch, das gleiche Datum mit dem Namen der durchkletterten Richtung in zwei Alben von Viktor Žagar, das Kuvert, in dem Janez Gartner die Fotografie an Viktor Žagar schickte, sowie der Unterschied in der Lage der Berge im Hintergrund der Fotografien aus der Nordwand des Triglav im Vergleich mit jenen, die in den Wänden des Jalovec aufgenommen wurden. Nach Überprüfung aller verfügbaren Daten und Quellen organisierten die an der Untersuchung Beteiligten auch einen Aufstieg entlang des Hornwegs am Jalovec, wo es gelang, eine neue Fotografie an der Stelle zu machen, von der die Beteiligten annahmen, dass sie auch die Stelle der Entstehung der Fotografie aus der Publikation Geschichte des slowenischen Alpinismus ist. Schlussendlich wurde diese Annahme auch bestätigt.

Auf Grundlage der verfügbaren Quellen werden auch zwei mögliche Annahmen vorgestellt, wie es zum Fehler kam. Die erste geht von der Tatsache aus, dass Viktor Žagar und Janez Gartner in der Nordwand des Triglav kletterten und Fotos machten, von denen zwei auf den ersten Blick sehr ähnlich sind wie Gartners Foto von Žagar am Hornweg. Auf dem ersten Foto klettert Viktor Žagar, fast identisch gekleidet wie auf dem Foto am Hornweg, auf dem zweiten Foto klettert Janez Gartner. Die Fotografie, auf der Janez Gartner zu sehen ist, ist der Fotografie von Miha Potočnik, die von Joža Čop ebenfalls in der Nordwand des Triglav aufgenommen wurde, so ähnlich, dass aufgrund der mangelnden Daten der Fehler fast unvermeidlich war. Die zweite Annahme lautet, dass jene, die das Material durchsahen, Viktor Žagar und Janez Gartner sehr wahrscheinlich nicht kannten, während Tominšek und Potočnik wegen ihres großen Beitrags zum slowenischen Alpinismus sehr bekannte Persönlichkeiten sind und ihnen das Werk leichter (und logischer) zuzuschreiben war.

Der Beitrag stellt die Zusammenfassung einer Untersuchung dar, die vom Sommer 2018 bis zum Sommer 2019 dauerte; der Aufstieg entlang des Hornwegs, der gleichzeitig den Schlussstein der Untersuchung darstellte, wurde nur drei Tage vor

dem 80. Jubiläum jenes Aufstiegs durchgeführt, während dem die bekannte Fotografie entstanden war.

Schlagwörter: *Fotografie, Alpinismus, Berge, Viktor Žagar, Janez Gartner, Turistovski klub Skala [Touristenklub Felsen]*